

Рецензия

на дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на тема
**„Методи и техники за графична реставрация на недвижими археологически
пааметници“**

на арх. Миглена Дианова Райковска, редовен докторант към департамент „Археология“
на Нов български университет

от проф. Иван Бонев Гацов, дн.

Представеният за рецензирания дисертационен труд е в обем от 282 стр.,
структуриран във въведение, пет глави, заключение, приложения и библиография.

Във **въведението** докторантът определя основата на понятията с които ще работи,
предлага проблемите пред които е изправена съвременната архитектурна реставрация и
определя целите и задачите, посредством които целите ще бъдат реализирани.
Подчертано е, че акцентът пада върху графичната реставрация, която естествено трябва
да стои в основата на всички минали, настоящи и бъдещи реставрационни действия. Не
случайно сред поставените цели е да бъдат представени нови алтернативи за
документиране на археологически обекти чрез създаването на графични реконструкции,
както и начините за споделянето на информацията между различни свързани
специалисти.

Първа глава „Графична реставрация. Възникване на метода и съвременно
приложение“ е преглед на историята на теорията и практиката. Проследено е развитието
на идеята за графична възстановка от Ренесанса до времето на 20 в. Прекомерно
абсолютизирано е „преклонението пред античната архитектура“ на ренесансовите
художници – ако епохата на Ренесанса обхваща цяла Западна Европа, то в значителни
части от нея продължава и интересът към средновековните сгради и конструкции, който
например във Франция през средата на 19 в. е отразен максимално от дейността на Йожен
Виоле-льо-Дук. През 18 в. в Британия романтизмът е реакция срещу ренесансовите идеи
и връщане към средновековната естетика. С този проблем обаче арх. Райковска се справя
добре чрез разсъждението, че графичната възстановка от Ренесанса постепенно губи
аналитичния си характер, а започва да служи на реставрационния проект или негов
аргумент. Логично са критикувани, но и анализирани принципите на Виоле-льо-Дук,

неговата прецизност към детайла, но и желанието към романтизиране на паметниците от средновековието чрез несъществуващи или неактуални елементи.

През 20 в. са изработени принципите на съвременната архитектурна и археологическа реставрация. Логично с оглед на идеята на цялата дисертация е подчертано значението на графичната възстановка като задължително действие от реставрацията.

Част 1.4 от тази глава представя „българския опит в графичната реставрация“. Надлежно е описана историята на графичната реставрация от Освобождението насетне и нормативната база. Справедливо са представени графиките на Каниц и акварелите на Обермауер, които разбира се не могат да бъдат определени като „графична възстановка“, но отразяват актуална информация от предосвободенския период и стават основа за по-късни опити за реконструкции. Всъщност подходът на арх. Ал. Рашенов и арх. С. Бобчев към месемврийските църкви, Царевец, Никополис ад Иструм, Аневско кале и др. се дължат на първоначални вертикални и хоризонтални графични планове, въз основа на които стъпват техните възстановки. Библиографски обаче тази част се базира на дисертацията на арх. Йорданка Кандулкова, която не е подложена на критичен анализ. Добра съпоставка за сравнение би била изследването на Николай Чернокожев „Видяна България. Визуални образи на страната/земята и хората в немскоезичната книжнина до 1878 г.“ от 2016 г., съдържаща богат илюстративен материал. Въпреки пренебрегването на някои изследователи, работили по проблема през периода от 60-те години на 20 в. до началото на 21 в., все пак главата завършва без претенции за изчерпателност (стр. 68).

Глава Втора е озаглавена „Опазване на археологическото наследство“ и представлява анализ на нормативната база. Стриктно са формулирани термини като „реставрация“, „реконструкция“ и „консервация“, като тук може би, би трябвало консервацията да бъде сложена на първо място като част от процеса. Особено приятно впечатление прави последната точка от част 2.1, където е определено, че автентичността при реконструкцията на паметника означава включването на всичките му строителни периоди, а не връщане към „достоверената“ му първоначална дата, което би довело до унищожаването на значителна част от паметника. Във връзка с това отбелязвам като особено приносна част 2.4, където са дефинирани всички термини, свързани с „виртуалната археология“ със съответните европейски норми.

В Глава Трета „Методи и методология на изграждане на тримерни графични реконструкции. Конвенционален метод“, арх. Райковска анализира методите за създаването на тримерни графични реконструкции. В част 3.1.1.1 тя отново препраща

към проучването на архивни писмени и иконографски източници, което се застъпва с част от идеите, заложи в **Глава Първа**. Тук обаче като източник на методиката са посочени различни изследователи от арх. Кандулкова, което демонстрира и добрата библиографска подготовка на докторанта. Правилно са формулирани необходимите за графична реставрация условия (стр. 103-105), които са добре аргументирани чрез прераждането на теорията към практиката.

В частта 3.2-3.3 „Структурен анализ“, докторантът представя фундаментални постановки в целите, задачите и методите в архитектурно-реставрационно проучване, а после успешно възпроизвежда теорията чрез *Case Studies* - проучването на предполагаемия католикон на манастира „Св. Никола Летни“ при с. Голеш, Софийско и укрепената част на римското тържище Дискодуратаре при гр. Дряново. Трябва да се отбележи и че в двата случая арх. Райковска участва лично в проучванията. Частична критика търпи възстановката на югозападната кула на Дискодуратаре със засводени прозорци на втория етаж и зъбери на бойната площадка (Фиг. III,16), което не намира археологически доказателства, но пък се аргументира чрез теоретичните предпоставки в част 3.4 – „Анализ на аналогии“.

Като контраст на принципа за “достоверност“ обаче в тази глава са вместени идеите на Карл Попър, който отхвърля класическите методи за научна достоверност за сметка на емпиричната фалшификация. Приемането на идеите на Попър в тази част представя известна едностранчивост и в интерес на обективността на изследването би трябвало да се изложат контра тезите на Вилард ван Орман Гин и Пиер Дюем.

Глава Четвърта „Методи и методология на изграждане на тримерни графични реконструкции. Съвременен метод. Интегриране на фотографията за нуждите на графичната документация“ е посветена на възможностите на фотографията във връзка с графичната документация. Тук проличават и способностите на арх. Райковска в прилагането на методите на дигитална фотография и фотограметрия. Отново са представени case studies, които са плод на лично участие в изследователски проекти на проучванията на църквата „Св. Петка“ (16-17 в.) при с. Балша, Софийско, както комплекси от античния и късноантичен град Стоби при с. Градско в Р Македония.

В **Глава Пета** „Интерпретация и хипотеза“ са синтезирани анализите на **Глави Трета и Четвърта**. Изработен е разделен на нива принципен модел за виртуална възстановка, който стъпва както на конвенционалното археологическо документиране, така и на иновативните подходи, които трябва да бъдат вписани в етична рамка, според която графичната реставрация е метод на проверка и оценка на целия аналитичен процес

– от ефективността на проведените изследвания по правилността на заключенията. Недвижимият археологически обект трябва да се разглежда като комплекс от елементи и контексти. Посочено е разграничението между интерпретация и имитация, което е твърде важно с оглед на графичната реконструкция. Използваната методика е онагледена чрез личната работа на арх. Райковска с църквата “Св. Никола Летни”.

В заключението са синтезирани основните изводи на труда. Докторантът съзнава и има ясна представа за границите на предложения подход и методика. Това е доказателство за опит и ерудиция, постигнати в следствие на многогодишен труд. Изтъкнати са и приносите на труда, от които не трябва да бъде подценяван нито един. Особено приносно ще бъде издаването на труда, който би могъл да стане не само технически, но и етичен „пътеводител“ на архитекти и археолози, заети по един или друг начин с реставрацията на недвижимите археологически паметници.

Използваната библиография включва класически и съвременни изследвания, както и източници, които могат да се разделят на писания на ренесансовите автори, но и български и европейски нормативни документи.

Списъкът на публикациите по темата на дисертацията включва общо осем заглавия на английски и на български език, от които четири публикувани и четири под печат. Те са резултат от работата на арх. Райковска в колектив, което още веднъж показва, че нейният подход на работа е високо ценен от широк от кръг изследователи, ангажирани с проучването, опазването и представянето на културното наследство.

С оглед на подчертаните по-горе положителни и приносни елементи от разработката на дисертация предлагам арх. Миглена Дианова Райковска да получи образователната и научна степен “Доктор”.

София,

24.04.2018 г.

Рецензент:

(проф. Иван Гацов, дн.)